

t.ex. opp dennes aversion mot det grekiska språket. Han menar att efter Augustinus var det inte längre nödvändigt för en teolog att förstå grekiska. De äldre kyrkofäderna behövde inte längre studeras. Allt fanns samlat hos Augustinus. Först när ropet «Ad fontes!» ljud återvände man alltså till de friska källsprången i Nya Testamentet och hos fäderna. Hela Augustinus produktion presenteras på ett medryckande sätt. Eriksens slutkommentar är, att det som nutida läsare upplever som mest främmande hos Augustinus är hans övertygelse om evighetens «overmakt og bestandighet». Evigheten är mer verklig än det synliga och påtagliga. Så tänker få ens bland de troende idag. Viktigare för Eriksen är dock den respekt som Augustinus visar varje enskild människa, i ljuset av det oroliga hjärtat. En tidstavla, en kommenterad bibliografi samt ett register avslutar boken.

Eriksens bok är, enligt förlaget, den första norska introduktionen till Augustinus. Den förtjänar att uppmärksammas också i vårt land, liksom så mycken annan förbisedd litteratur från våra nordiska grannländer. Skandinaviska språk bereder inga större svårigheter för läsaren men desto större för översättaren. Alltför ofta förväntas dock svenskar kunna läsa engelska utan översättning medan danska och norska böcker eller artiklar översätts till vårt eget språk. Inte heller Eriksen är alltså teolog och det är därför frestande att ta till Chadwicks omdöme, men det vore i detta fall klart orättvist. En författare med så omfattande produktion med så skilda ämnen som Eriksen riskerar givetvis att förtyliga sin framställning men han undgår den fallgropen och ger i sin kronologiska framställning en god inblick i den store kyrkofaderns tankevärld. När man skriver om Augustinus kan man visserligen lägga tonvikten på hans teologi eller på hans filosofi. och här läggs den på den senare. men man kan aldrig helt skilja dem från varandra. I sitt förord ger Eriksen exempel på detta när det gäller treenighetsläran. Han skriver också: «Hva er det som kan trekkes ut av hans verker og presenteras som gyldig for vår tid? Fint lite. --- En av de få ting vi kan lære av ham, er å ta vår tids problemer like alvorlig som han tog sin tids problemer». Då är denna bok till god hjälp.

K. F. Fernbom

Johanna Gustafsson: *Kyrka och kön. Om könskonstruksjoner i Svenska kyrkan 1945–1985. 404 sid. Symposion, Stockholm 2001.*

Johanna Gustafssons (JGs) avhandling, som hun forsvarte for den teologiske doktorgraden i Lund høsten 2001, består av 4 store kapitler omsluttet av en innledning og en avslutning. I tillegg kommer et engelsk

summary, noter, litteraturfortegnelse og personregister, men ikke noe saksregister.

JG vil vise hvordan synet på mann og kvinne konstrueres i Svenska kyrkan i perioden 1945-85. Materialet omfatter offentlige utredninger, fagteologisk materiale, diverse rådgivningslitteratur og artikler i tidsskrifter og dagspresse. Dette analyseres med henblikk på tre temaområder: 1.Hvordan konstrueres seksualitet og kjønn? 2.Hvordan ser forfatterne på ekteskap og samliv? 3.Hvordan oppfatter og bedømmer forfatterne relasjonen mellom tradisjon og modernitet? (s. 26)

JG anvender en rekke forskjellige teorier og problemstillinger som særlig, men ikke utelukkende har bakgrunn i feministisk teori (kap 1). Sentralt i hennes teoretiske repertoar står motsetningen mellom et konstruktivistisk og et essensialistisk syn på kjønn, skillet mellom en diskursiv og en substansiell maktoppfatning (Foucault) og queerteori. Men JG vil også undersøke hvorvidt det i tekstene legges vekt på det enkelte individ eller på den sosiale struktur, på seksualitet som reproduksjon eller som nytelse og på en objektiv eller en subjektiv oppfatning av ekteskapet. Hun vil spørre etter kjønnsroller, etter seksualitetens plass i ekteskap og samliv og hvordan grensene trekkes mellom privat og offentlig.

Forholdet mellom tradisjon og modernitet vil JG analysere med henblikk på den endring subjektet gjennomgår, fra å være tradisjonsbunden til å bli autonomt i kraft av rasjonalitet, fornuft og vitenskapelighet. Søkelyset skal også rettes mot de verditradisjoner som kommer til syne i tekstene, mot spenningen mellom universalisme og partikularisme, mellom intimitet og offentlighet og, ikke minst, mellom emansipasjon og integrasjon.

I analysene går JG kronologisk til verks og tar først for seg 40- og 50-tallet (kap. 2), deretter 60-tallet (kap. 3) og til sist 70- og 80-tallet (kap. 4). Alle kapitlene innledes med en generell karakteristikk av perioden. I det lengste kapitlet peker hun på den sterke rollen som tanken om kjønnspolaritet spiller på 40- og 50-tallet. Menn og kvinner er forskjellige, men utfyller hverandre i sin kjønnslige forskjellighet. Seksuallivet konstrueres med ordening, kontroll og renhet som viktige markører. Det handler om reproduksjon, og kirken aksepterer bare nølende bruken av prevensjonsmidler. Biskopene avviser abort på sosiale, men ikke på medisinske indikasjoner og stiller seg heller ikke avvisende til sterilisering. JG konstaterer en ambivalens overfor det moderne. Det er et betydelig verdifelleskap mellom kirken og «folkhemsmoderniteten », og kirken forsyner seg med stor trygghet av den medisinsk-vitenskapelige diskursen.

Kjønnsmønstrene bygger i stor utstrekning på forestillingen om kvinnen som et naturvesen uten

særlig evne til å skille mellom kjærlighet og kjønnsdrift, mens mannen er et åndsvesen med evne til å holde kjønn og kjærlighet fra hverandre. JG konstaterer treffende at den idealiserte kvinnen fremstilles «bortom kompleksitet og verklighet» (s. 120).

Det objektive synet på ekteskapet dominerer i kirken. Biskopene vender seg eksplisitt mot en mer subjektiv oppfatning som de mener legger alt for stort ansvar på det enkelte individ. Kvinnens oppgave er å bli mor og føde barn. Den essensialistiske, biologiserende oppfatningen er iøynefallende, og provoserer fram motreaksjoner også innenfor kirken. Dominerende er de imidlertid ikke.

JG peker på et betydelig verdifelleskap mellom kirken og det moderne samfunn på basis av de integrerende trekkene, men konstaterer også at kirken står mer fremmed overfor det individualistiske og emansiperende draget. Men, sier hun, på samme måte som moderniteten er motsigelsesfull, er tradisjonen det også (s. 172).

På 60-tallet (kap. 3) utfordres den tradisjonelle oppfatningen av ekteskapet som objektiv ordning av ekteskapet som en individuell og privat kontrakt. Samfunnsvitenskapen overtar legevitenenskapens hegemoni som forståelsesnøkkel til seksualiteten. En romantisk ideologi kombinert med prevensjonsmidler skaper forutsetninger for en privatisering av seksuallivet. Biskopene holder riktignok fast på hevde vunne synspunkter, men opposisjonen innenfor kirken er tydeligere og fremfor alt mer radikal. Ikke ordningen, men den enkeltes opplevelse og holdninger stilles i sentrum. Likevel fortsetter verdifelleskap fra 50-tallet, for så vidt som ekteskapet fortsatt betraktes som den beste samlivsformen (s. 215).

60-tallet blir nærmest et mellomspill, en transportetappe for å komme fra 50-tallet til 70-tallet (kap. 4). Nå kommer feministteorien på banen og erstatter 60-tallets individorienterte perspektiv med et strukturelt perspektiv der kvinneundertrykkende strukturer fokuseres og kritiseres. Den mannlige dominansen i kirken skal brytes, ikke minst i det offentlige rom. Spesifikt kvinnelige erfaringer blir viktige, samtidig som den generaliserende talen om kvinner og kvinnelig erfaringer også blir problematisert. Kravet om autentisitet er en viktig drivkraft, og JG ser en forbindelse mellom feministteologien og den rolle selvrefleksjon i spiller i moderniteten (s. 259). I debatten om homoseksualitet splittes kirken i et ekskluderende og et inkluderende parti, der det avgjørende er om seksualiteten kobles sammen med reproduksjon eller med allmenne samlivsverdier. Vi ser at partikulære grupper utfordrer modernitetens store og altomfattende fortellinger. Samtidig er det nettopp modernitetens vekt på likhet og individualitet som skaper grobunn for et mindre enhetlig og mer pluralistisk samfunn (s. 295).

Avhandlingen er velskrevet, og JG skal ha ros for en god evne til å fremstille kompliserte teorier på en klar og lettforståelig måte. Hun er velinformert og velorientert når det gjelder det materiale hun undersøker og de teorier hun legger til grunn. JG er også flink til å gjengi andres synspunkter. Hun har organisert sitt stoff på en god måte og analysert det slik at resultatene ikke blir trivielle, selv om de slett ikke alltid er oppsiktsvekkende. Vi står overfor en viktig og vellykket avhandling som mange bør kunne lese med utbytte. De innvendinger som kan rettes mot den avkrefter ikke dette.

Flere steder blir fremstillingen blir litt for pedagogisk og omstendelig. Det blir sammenfatninger av det som allerede er sammenfattet og gjentakelser der JG heller burde ha utdypet sine synspunkter. Særlig avslutningen burde vært mer utfordrende og poengtert, med et tilbakeblikk som også reflekterte over betydningen av de funn som er gjort. Avhandlingens styrke, de mange teoretiske perspektivene, blir også en svakhet. Det blir mange parametre å holde styr på og ikke lett å gå i dybden. JG mister ikke grepet på sitt materiale, men det blir vanskelig for henne å holde fast en linje gjennom alle analysene. Hun må veksle mellom de forskjellige perspektivene, slik at ett perspektiv blir fremhevet i én sammenheng, et annet i en annen.

JG vil være konstruktivist, men hva betyr nå det? Som metodisk posisjon er konstruktivismen uproblematisk, for så vidt som den ikke tar noen påstand om kjønn for gitt, men undersøker dem alle som uttrykk for en bestemt, kulturelt betinget forståelse. Men som ontologisk og erkjennelsesteoretisk posisjon er den langt mer omstridt. Denne diskusjonen går JG ikke inn på, og det er kanskje årsaken til at de lesbiske spiller en så underordnet rolle i fremstillingen? Det må i alle fall være lov å spørre på modernitetens premisser, om ikke bruken av den generaliserende kategorien «homoseksualitet» også er en form for kvinneundertrykking? Skrikende umoderne ville det derimot vært om jeg etterlyste begrepet kjærlighet som analytisk kategori. Det har åpenbart gått av moten, til og med i Lund. Kanskje kan dét også være verd en ettertanke?

Svein Aage Christoffersen

Dominique Janicaud, Jean-Luc Marion, Paul Ricœur et al.: *Phenomenology and the «Theological Turn»: The French Debate*. 245 sid. Fordham University Press, New York 2000. — Ilse N. Bulhof and Laurens ten Kate (eds.): *Flight of the Gods: Philosophical Perspectives on Negative Theology*. 444 sid. Fordham University Press, New York 2000.